

**Scenariusz lekcji,
przeprowadzonej w klasie II/III szkoły ponadgimnazjalnej,
z historii i społeczeństwa**

1. Wątek i TEMAT: Wątek 7 Rządzący i rządzeni. Temat 11: Demokracja szlachecka demokracja czy anarchia?
2. Autor: Izabella Lankosz
3. Klasa: II/III (liczba uczniów 30)
4. Program Gra o przyszłość
5. Czas trwania 45 minut
6. Czas realizacji: 1
(z ilu lekcji obejmuje scenariusz)
7. Metody przeprowadzenia lekcji: debata oxfordzka.
8. Formy pracy: grupowa.
9. Cele:

Uczeń potrafi:

- Ocenic treść przywilejów szlacheckie oraz ich wpływ na funkcjonowanie państwa
- Omówić zakres władzy i sposób zorganizowania parlamentu staropolskiego w epoce nowożytnej
- Wyjaśnić pojęcia: parlament, sejm walny, sejmiki ziemskie, demokracja szlachecka, wolna elekcja, Artykuły henrykowskie, *pacta conventa*, monarchia parlamentarna, *liberum veto*; klientela magnacka
- Ocenic przyczyny oligarchizacji Rzeczypospolitej w XVII wieku;
- Omówić przejawy władzy magnatów w Rzeczypospolitej;
- Wymienić rokosz w Rzeczypospolitej w XVII wieku;
- Omówić wpływa ideologii sarmackiej, jako wyraz wolności szlacheckiej
- Wymienić wady i zalety demokracji szlacheckiej
- Opisać wpływ demokracji szlacheckiej na stosunki religijne w Rzeczypospolitej
- Przedstawić stosunek szlachty do króla, państwa, Rzeczypospolitej
- Streścić ideologię szlachecką w Rzeczypospolitej
- Ocenic krytykę sarmatyzmu w XVIII wieku

- Wyjaśnić znaczenie pojęcia „demokracja szlachecka”
- Wskazać przyczyny, które doprowadziły do powstania sejmu walnego w Polsce
- Odnaleźć podobieństwa i różnice pomiędzy demokracją szlachecką a współczesną
- łączyć wiedzę zdobytą na lekcjach historii z wiadomościami uzyskanymi na zajęciach wiedzy o społeczeństwie;

10. Spodziewane efekty (umiejętności, jakie powinien zdobyć uczeń)

- Umiejętność interpretacji i analizy tekstów kultury
- Samodzielnego opracowywania tematów historycznych
- Umiejętność zajęcia stanowiska
- Umiejętność wypowiadania własnego zdania
- Skuteczne porozumiewanie się w trudnych sytuacjach, prezentacja własnego punktu widzenia i uwzględnienie poglądu innych ludzi.
- Efektywne współdziałanie w zespole
- Rozwiązywanie problemów w twórczy sposób

11. Metody sprawdzania osiągniętych celów

- aktywność uczniów podczas debaty
- uzupełnienie metaplanu
- zapis w zeszycie wady i zalety demokracji szlacheckiej
- dyskusja na forum: Czy w I Rzeczypospolitej była demokracja?

12. Sposoby motywowania uczniów

- ocena z aktywności
- pochwała
- nagroda dla najlepszego mówcy i drużyny

13. Przygotowanie do lekcji, (jakie warunki powinny być spełnione aby prawidłowo przeprowadzić lekcje):

- Nauczyciel powinien zapoznać się ze scenariuszem zajęć i wykorzystywanymi tekstami źródłowymi i tekstami kultury.
- Nauczyciel dwa tygodnie przed zajęciami prosi uczniów o zapoznanie z zasadami debaty, wyznacza mówców, sekretarza, losuje strony debaty, wskazuje literaturę i teksty z którymi trzeba się zapoznać.
- Prosi uczniów o zapoznanie się tekstami kultury i materiałami potrzebnymi do przygotowania się do debaty(materiały dla opozycji i propozycji załączniki do scenariusza).

14. Środki dydaktyczne:

- tablica,
- rzutnik, komputer,
- schemat meta planu.

15. Materiały dydaktyczne:

- <http://www.historia.azv.pl/ruch-egzekucyjny-sejm-walny-wolna-elekcja.html>
- www.sejm.gov.pl
- <http://edukacja.sejm.gov.pl/historia-sejmu/sejm-przez-wieki/>
- <http://edukacja.sejm.gov.pl/historia-sejmu/wyklady-o-historii-sejmu/wyklad-prof-grodziskiego.html>
- <http://edukacja.sejm.gov.pl/historia-sejmu/wyklady-o-historii-sejmu/wyklad-prof-wyczanskiego.html>
- Sejm Walny <http://www.prezydent.pl/dla-mlodych/e-biblioteka/>
- Droga do demokracji szlacheckiej <http://www.prezydent.pl/dla-mlodych/e-biblioteka/>
- Teksty Jacka Kaczmarskiego
- Kaniewska I., *Królowie elekcyjni. Leksykon biograficzny*, Kraków 1997
- A Antoszewski, R. Herbut, *Leksykon politologii*, Wrocław 1998, s.59-65,366-367. *Encyklopedia szkolna. Historia*, Warszawa 1993, s.480, 623-625.
- Maciszewski J.: *Szlachta Polska i jej państwo*, Warszawa 1969
- Mączak A.: *Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI–XVIII wieku*, Warszawa 1994.
- Wyczański A., *Polska Rzecz Pospolitą szlachecką*, Warszawa 1991
- Pacewicz, T.Merta, *Kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej*, Warszawa 1999, s.120,
- M.Tymowski, J .Kieniewicz, J.Holzer, *Historia Polski*, Warszawa 1991, s. 78-97, 111-113.
- M.Sobańska-Bondaruk, S.B.Lenard, *Wiek XVI-XVIII w źródłach*, s. 95,Warszawa 1998.
- Augustyniak U., *Wazowie i „królowie rodacy”*, Warszawa 1999.
- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1997.
- *Historia sejmu polskiego*, red. J. Michalski, t. 1, Warszawa 1984.
- Audiobook: Polska Jagiellonów
- Film:
- Polska tolerancja Muzeum Historii Polski <https://www.youtube.com/watch?v=HOMiP25r2Is>
- Film dzieje sejmu

16. Słowniczek pojęć:

Anarchia - nieład, bezkrólewie.

Demokracja - forma ustroju w starożytnych Atenach, gdzie władze sprawowali obywatele w sposób bezpośredni, poprzez uczestnictwo w zgromadzeniach ludowych. Demokracja szlachecka - ustrój w państwie, zachodzący wówczas, gdy szlachta stała się jedyną grupą, która decydowała o prawach i zajmowała urzędy w państwie.

Folwark - gospodarstwo wiejskie pana. Początkowo jego zadaniem było zaspokojenie potrzeb własnego dworu, potem folwark zaczął produkty rolne na handel. W folwarku pracowali chłopci w zamian za prawo użytkowania swych niewielkich gospodarstw.

Kosmopolityzm - brak przywiązania do własnego narodu i tradycji; kosmopolita uznaje, że ojczyzna jest tam, gdzie on się akurat znajduje.

Konfederacja - związek zbrojny organizowany w dawnej polsce przez rycerstwo, szlachtę lub wojsko w celu wywalczenia ważnych celów politycznych.

Ksenofobia - niechęć do obcych, do wszystkiego, co przybywało z innych krajów, m.in. Towarów, mody, także ludzi kwarciane wojsko - stałe wojsko zaciężne, utworzone w połowie xvi wieku w celu obrony południowo-wschodnich granic Rzeczypospolitej; utrzymywane z kwarty, tzn. z 1/4 dochodów z dóbr królewskich.

Liberum veto = "wolne nie pozwalam" - prawo zezwalające jednemu posłowi na zerwanie sejmiku i unieważnienie wszystkich jego uchwał

Marszałek - w średniowieczu najwyższy urzędnik dworski; w Polsce znany od XIII wieku; XV-XVIII wieku pierwszy minister (Marszałek wielki koronny); korona i Litwa miały odrębnych marszałków wielkich i ich zastępców - marszałków nadwornych.

Monarchia - ustrój państwa, w którym rządy sprawuje tylko jedna jednostka
monarchia absolutna - ustrój państwa, którego władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza należała do jednej osoby króla
monarchia parlamentarna - ustrój państwa, w którym król sprawował jedynie funkcje reprezentacyjne, parlament natomiast stanowił prawa, określał skład i politykę rządu.

Oligarchia magnacka - rządy w kraju sprawowała wąska grupa magnatów.

Pacta conventa (czyt.: pakta konwenta) - zobowiązania elekta związane ze wstąpieniem na tron

Posłowie ziemscy - przedstawiciele ziem wybierani na sejmikach pospolite ruszenie - ogół szlachty powoływanej pod broń w czasie wojny.

Przywileje - specjalne prawa szlachty, nadawane przez kolejnych władców chcąc

Rokosz - Zbrojne Wystąpienie Szlachty Przeciwko Królowi.

Sądy kapturowe - zobowiązane do strzeżenia porządku publicznego.

Sejm walny - najwyższy organ władzy w Polsce. Sejm zwyczajny zbierał się, co dwa lata na sześć tygodni, w nagłych potrzebach zwoływano sejmy nadzwyczajne.

Sejmiki deputackie - obierające deputatów do trybunału.

Sejmiki elekcyjne - wybierały urzędników powiatowych oraz kandydatów do królewskiej nominacji na sędziego.

Sejm konwokacyjny (konwokacja) - pierwszy sejm w czasie bezkrólewia; ustalał miejsce i czas elekcji oraz przygotowywał pacta conventa.

Sejmiki przedsejmowe - wybierały posłów na sejm walny.

Sejmiki relacyjne - przyjmujące sprawozdania posłów z obrad sejmiku i podejmujące decyzje o poborze podatków.

Sejmiki ziemski - zjazdy szlachty z poszczególnych ziem.

Stan - Grupa Społeczeństwa Mająca Osobne Prawa. Istniały Cztery Stany: Rycerstwo (Szlachta), duchowieństwo, mieszczaństwo i chłopstwo.

Jan Łaski (1456-1531)

Jan Łaski w latach 1503-10 był arcybiskupem gnieźnieńskim, a od 1510 roku prymasem Polski. Jedne z przywódców szlachty wielkopolskiej, związany z ruchem egzekucyjnym (egzekucja praw, egzekucja dóbr). Dążył do opodatkowania duchowieństwa na rzecz państwa, bronił praw króla do nominacji na biskupstwa i kanonie w Polsce. Przeciwnik łączenia urzędów przez te same osoby. Z inicjatywy Łaskiego sporządzono w 1506 roku zbiór statutów i przywilejów zwanych Statutem Łaskiego. Daremnie starał się w Rzymie w 1513 roku o godność kardynalską. Przywiózł tylko dla siebie i swych następców tytuł legatus natus. Przeciwnik Habsburgów i Krzyżaków, rzecznik przyłączenia Pomorza Zachodniego i Prus Zakonnych do polski. Po 1526 roku sprzyjał Węgrom (wspieranym przez Turcję) przeciw Habsburgom, czym bardzo naraził się papieżowi Klemensowi VII.

Orzechowski Stanisław, ur. 11 XI 1513, Przemyśl, zm. 1566, pisarz polit. i rel., ksiądz; przywódca szlachty; zwolennik ruchu egzekucyjnego, rzecznik uprzywilejowania i dominacji szlachty; obrońca swobód szlacheckich, przeciwnik reformacji, ale także celibatu duchownych; swoje poglądy głosił w języku łac. i znakomitą polszczyzną (*Rozmowa... około egzekucji, Quincunx*).

Modrzewski Andrzej, Frycz, ur. ok. 1503, Wolbórz, zm. jesienią 1572, k. Wolborza, pisarz polityczny, publicysta; najwybitniejszy przedstawiciel postępowej myśli społeczno-politycznej polskiego renesansu; traktat *O poprawie Rzeczypospolitej...*; jeden z pionierów nowoż. nauki europejskiej o państwie i prawie.

Skarga Piotr, właśc. P. Powęski, ur. II 1536, Grójec, zm. 27 IX 1612, Kraków, pisarz, jezuita; kaznodzieja nadworny Zygmunta III Wazy; czołowy przedstawiciel kontrreformacji w Polsce; 1578–84 rektor Akademii Wileńskiej; znakomity orator; traktat polityczny *Kazania sejmowe* — przeciw tolerancji religijnej, ale i wadom ustroju; *Żywoty świętych*.

Daty:

- 1374 przywilej koszycki

- 1454 przywilej cerekwicko – nieszawski
- 1505 – konstytucja Nihil Novi
- 1537 wojna kokosz- pierwsze wystąpienie szlachty przeciw królowi
- 1570 uгода sandomierska
- 1573 konfederacja warszawska – zasady tolerancji religijnej
- 1573- zasady wolnej elekcji i treść artykułów henrykowskich
- 1596 – unia brzeska
- 1606-1608 rokosz sandomierski
- 1665-1666 rokosz Lubomirskiego
- 1652 Liberum veto

17. Przebieg lekcji:

Lp.	Czynności nauczyciela	Czynności uczniów	czas	Umiejętności kształcone w czasie lekcji
1.	Przywitanie, czynności wstępne (sprawdzenie obecności itp.) . Nauczyciel wygłasza krótki wstęp, przedstawiając w dwóch zdaniach ideę tematu. Nauczyciel prosi uczniów o wykonanie quizu – przypomnienie wiadomości o demokracji i Rzeczypospolitej szlacheckiej	Uczniowie biorą udział w sprawdzeniu obecności, słuchają.	5 minut	Uczniowie zachowują otwartość, nastawieni są na odbiór informacji.
2	Nauczyciel przypomina uczniom zasady debaty oxfordzkiej	Uczniowie zajmują miejsca i przygotowują się do debaty.	3 minuty	Umiejętność zajęcia stanowiska, rzeczowej dyskusji
3	Deбата oxfordzka Czy demokracja szlachecka wyprzedziła swoją epokę, czy była przejawem głupoty i nieodpowiedzialności?	Podział stron w debacie Propozycja: Demokracja szlachecka wyprzedziła swoją epokę, była nowoczesnym ustrojem politycznym w Rzeczypospolitej. Opozycja: Demokracja szlachecka nie wyprzedziła swojej		Umiejętność zajęcia stanowiska, rzeczowej dyskusji

		epoki, była przejawem głupoty i nieodpowiedzialności szlachty polskiej.		
4.	Nauczyciel przekazuje głos Marszałkowi, rozpoczyna się debata oxfordzka	Uczniowie i sekretarz zapisują najważniejsze tezy debaty Uczniowie zadają pytania poszczególnym mówcą	Ok. 25 minut	Umiejętność zajęcia stanowiska, rzeczowej dyskusji
5.	Nauczyciel prosi uczniów o głosowanie przez internet na opozycję lub propozycję. Uczniowie mają też wybrać najlepszego mówcę debaty.	Uczniowie biorą udział w głosowaniu.	1 minuta	Umiejętność zajęcia stanowiska, rzeczowej dyskusji
6.	Nauczyciel prosi uczniów o przedstawienie swojego stanowiska i argumentów, które zanotowali w trakcie debaty	Uczniowie uzupełniają tabelkę wady i zalety demokracji szlacheckiej	5 minut	Umiejętność wnioskowania
7	Nauczyciel prosi uczniów o uzupełnienie mtaplanu.	Uczniowie uzupełniają metaplan. Dlaczego demokracja szlachecka zmierzała ku oligarchii.	5 minut	Praca w grupach, umiejętność analizy, dyskusji, właściwej argumentacji
8	Zadanie domowe. W Formie tabelki wypisz podobieństwa i różnice pomiędzy demokracją współczesną a szlachecką. Co z parlamentaryzmu szlacheckiego uważasz za godne do naśladowania, co zaś powinno stanowić przestrogę dla potomnych? Odpowiedź uzasadnij			

Proponowane Zasady debaty oxfordzkiej

I. **Organizacja sali, strony debaty** Podział na dwie strony: **za i przeciw dyskutowanej tezie, jest podstawą debaty**. Jest on ilustrowany przestrzenną organizacją sali, w której ławy "propozycji" (strony proponującej tezę) i "opozycji" (strony przeciwnej) są zawsze ustawione naprzeciw siebie, na wzór parlamentu brytyjskiego.. W przeciwległym końcu sali, na podwyższeniu, zasiada Marszałek, przewodniczący debacie. Tradycja nakazuje, aby strona wypowiadająca się za tezą znajdowała się po prawej ręce Marszałka, strona przeciwna – po lewicy. Obok Marszałka, nieco bliżej debatujących, zasiada Sekretarz debaty.

II. Przebieg debaty

Debata ogniskuje się wokół jednozdaniowego hasła-tezy. Jedna strona Propozycja ma nas przekonać do słuszności tak sformułowanej tezy, druga strona opozycja ma ją podważyć i obalić. W tym celu mówcy obu stron zabierają głos na przemian. Zależnie od ustaleń przed rozpoczęciem debaty każdy z nich ma na to cztery do pięciu minut. Jako pierwszy występuje mówca broniący tezy. Potem do głosu dochodzi opozycja, następnie zaś przemawia kolejny zwolennik proponowanej tezy. W ten sposób debata toczy się aż do wyczerpania listy chętnych do zabrania głosu albo do momentu przekroczenia limitu czasowego przeznaczonego na dyskusję. Debatę kończy mówca atakujący tezę. Nad dyscypliną czasową i przebiegiem debaty czuwa **Marszałek** debaty. Marszałek prezentuje dyskutantów publiczności, w razie potrzeby udziela im i odbiera głos.

Każdy zespół ma do wykorzystania 16 minut na wystąpienie oratorskie. Czas ten jest rozłożony na trzech mówców. Debatę zawsze rozpoczyna zespół broniący, a kończy zespół negujący tezę.

Podział ról w debacie wygląda następująco:

- a) **Stratedzy** – mówcy z obu zespołów, którzy jako pierwsi zabierają w debacie głos. Przedstawiają całokształt zagadnienia, uwypuklają argumenty, prezentują strategię drużyny.
- b) **Politycy** - następni mówcy w debacie bronią stanowiska swojej drużyny, prezentują kontrargumenty wobec wypowiedzi przeciwnika, podpierają się autorytetami, przykładami, statystyką.
- c) **Dyplomaci** – kończą debatę, ostatecznie bronią lub obalają argumenty. Ich wystąpienie ma wpływ na wynik debaty. Muszą zdobyć sympatie publiczności.

Prowadzenie debaty metoda oxfordzką **rozwija w uczestnikach kulturę dyskusowania**, konieczność dostosowania się do reguł i ograniczony czas na wypowiedź **zmusza mówców do dobrego przygotowania i konkretnych wypowiedzi**.

Debatę prowadzi Marszałek. Marszałek jest osobą bezstronną i nie ma prawa uczestniczenia w merytorycznej dyskusji.

Marszałek:

- 1) Czuwa nad prawidłowym przebiegiem debaty.
- 2) Udziela i odbiera prawo głosu.

- 3) Dyscyplinuje uczestników debaty oraz publiczność

Marszałka wspiera Sekretarz.

Sekretarz:

- 1) Prowadzi dokumentację debaty.
- 2) Pilnuje przestrzegania limitów czasowych.
- 3) Informuje mówców o ilości czasu, który pozostał im do końca wystąpienia.

Deбата składa się z trzech części:

- 1) Rozpoczęcie debaty.
- 2) Mowy zespołów.
- 3) Pytania od publiczności

Rozpoczęcie debaty składa się z dwóch części:

- 1) Marszałek wita zespoły oraz audytorium.

Częścią główną debaty są mowy kolejnych członków rywalizujących zespołów.

Mówcy występują według następującej kolejności:

- 1) Pierwszy mówca Propozycji.
- 2) Pierwszy mówca Opozycji.
- 3) Drugi mówca Propozycji.
- 4) Drugi mówca Opozycji.
- 5) Trzeci mówca Propozycji.
- 6) Trzeci mówca Opozycji.

Czterech pierwszych mówców dysponuje 4 minutami czasu.

Dwaj ostatni mówcy dysponują 5 minutami czasu.

Publiczność może zadawać pytania rywalizującym zespołom jedynie w części trzeciej.

Pytania do zespołów zadawane są na zmianę, począwszy od strony Propozycji.

Osobę, która zada pytanie wskazuje Marszałek.

Karta pracy nr 1

Uzupełnij tabelkę

Zalety demokracji szlacheckiej	Wady demokracji szlacheckiej

Karta pracy nr 2 metaplan

Problem

Dlaczego demokracja szlachecka
zmierzała ku oligarchii
magnackiej?

Jak było?

Jak być powinno?

Dlaczego nie było jak być
powinno?

Wnioski

